

Między filozofią a uwielbieniem

Paulina Sosnowska, *Arendt i Heidegger. Pedagogiczna obietnica filozofii*, TAIWPN Universitas, Kraków 2015, 434 s. Miękka oprawa, publikacja polskojęzyczna.

Hannah Arendt i Martin Heidegger – tych dwóch czołowych postaci światowej filozofii nikomu przedstawiać nie trzeba. Ich historia to historia dwóch nieprzeciętnych umysłów, dwóch wielkich filozofów współczesności, wybitnych myślicieli i humanistów XX wieku, a wreszcie dwojga ludzi, których połączyła filozofia, historia i miłość.

Ona – teoretyk polityki, jedna z pierwszych *public intellectuals* w nowym świecie zdominowanym przez mass media, jedna z niewielu kobiet w ekstraklasie światowej humanistyki. On – jeden z największych, jeśli nie największy myśliciel XX wieku, pragnący ostatecznie rozwiązać wszystkie problemy metafizyki Zachodu poprzez jej zniesienie.

– pisze Hubert Czyżewski w tekście *Miłość filozofów. Arendt, Heidegger i demagog o pięknych rękach*¹.

Hannah Arendt, po dziś dzień uważana za jednego z najwybitniejszych niemieckich filozofów współczesności, była na Uniwersytecie w Marburgu uczennicą Martina Heideggera i do śmierci pozostawała z nim w relacji mistrz-uczeń. Zbadania koncepcyjnych, intelektualnych związków między nimi podjęła się doktor Paulina Sosnowska – Kierownik Zakładu Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego, autorka książki *Arendt i Heidegger. Pedagogiczna obietnica filozofii*. Jest to najnowsza pozycja naświetlająca sylwetki tych dwojga filozofów. Jednakże w przeciwieństwie do takich tytułów jak *Hannah Arendt i Martin Heidegger. Historia pewnej miłości* Antonii Grunenberg czy *Korespondencja z lat 1925–1975 – Hannah Arendt, Martin Heidegger*, książka Sosnowskiej ma rys mocno naukowy. Napisana językiem akademickim, skierowana jest do czytelników, którzy posiadają niemałą wiedzę o myśli filozoficznej reprezentowanej przez Arendt i Heideggera. Tom ten jest niejako naukowym dopełnieniem książki Antonii Grunenberg, która „niewątpliwie uzupełnienia wiadomości czytelnika na temat biografii obojga bohaterów, jak również bardzo ogólnie wprowadza odbiorcę w myśl filozofów, szczególnie w przypadku

1. Hubert Czyżewski, *Miłość filozofów. Arendt, Heidegger i demagog o pięknych rękach*, „Kultura liberalna” <<http://kulturaliberalna.pl/2014/02/04/milosc-filozofow-arendt-heidegger-demagog-pieknych-rekach/>> (26.12.2015).

Arendt²². Autorka prezentuje przeplatające się i czerpiące z siebie nawzajem (co szczególnie dostrzeżne u Arendt) intelektualne dorobki obojga, odwołując się do ich najsłynniejszych dzieł (*opus magnum* ich życia) – *Bycia i czasu* Heideggera oraz *Korzeni totalitaryzmu* Hanny Arendt. Publikacja Sosnowskiej ukazała się w grudniu 2015 roku nakładem wydawnictwa TAIWPN Universitas, jako 116 tom serii *Horyzonty Nowoczesności: teoria – literatura – kultura*. Jest to obszerna, bo licząca aż 434 strony lektura, której tematem przewodnim są rozważania wokół filozofii i pedagogiki jako sobie pokrewnych, uzupełniających się i wzajemnie z siebie czerpiących. Jak można przeczytać w jej opisie:

Praca ta rozpoczyna się od krytycznej rekonstrukcji pojęć, tradycyjnie spajających pedagogikę z filozofią. Następnie, stanowi rozwinięcie tezy Arendt o zerwaniu nici tradycji, umiejscowionej w kontekście filozofii Heideggera oraz jego uwikłania w nazizm, a także, w konsekwencji, stawia pod znakiem zapytania tradycyjną relację między filozofią a pedagogiką³.

Arendt i Heidegger służą tu autorce do opowiedzenia pewnej historii, przedstawienia przemian w sposobie myślenia spowodowanych ideologicznymi zwrotami, które miały miejsce na przestrzeni XX wieku. Scalenie ich z pedagogiką pozwala autorce na dekonstruowanie oraz rekonstruowanie pojęć oraz bardziej wnikliwą analizę zjawisk. Jest to rzetelnie skonstruowana rozprawa, której nie można odmówić wiele walorów. Stanowi okazały i merytorycznie znakomicie opracowany tekst naukowy. Estetycznie wydana pozycja została pomyślana jako studium ujmujące we współczesne ramy interpretacyjne zagadnienia nieustannie obecne w dyskursie akademickim. Sam temat stwarza zaś wiele możliwości badawczych na przyszłość. Skonkretyzowaniu oraz sklasyfikowaniu zaprezentowanego w monografii materiału służą w pierwszej kolejności nazwy poszczególnych, porządkujących go części. Struktura recenzowanej książki obejmuje trzy segmenty tematyczne zatytułowane kolejno: *Tradycja filozoficzna i pedagogiczna*, *Filozofia i pedagogika na rozstaju*, *Pedagogiczna obietnica filozofii*. Te z kolei podzielone są na mniejsze i już bardziej sprecyzowane rozdziały, zogniskowane wokół konkretnego problemu, np. *Autentyczność – pedagogiczna obietnica Heideggera*, *Wolność i świat (Heidegger – Arendt – Blumenberg)*, *Myślenie jako obietnica*.

Część pierwsza wywodu poświęcona jest opisowi tradycyjnego myślenia o związkach między filozofią i pedagogiką w kontekście badań oraz publikowanych prac Arendt i Heideggera. Rzeczowo śledzi ona związki wierności i niewierności

---

2. Hubert Czyżewski, *Miłość filozofów...*

3. <http://www.universitas.com.pl/ksiazka/Arendt_i_Heidegger__Pedagogiczna_obietnica_filozofii_3477.html/> (27.12.2015).

intelektualnej między nimi. Często pomijając kwestie biograficzne, Sosnowska skupia się na relacji uczeń-mistrz, ale raczej sugeruje jakoby utalentowana uczennica przerosła swego mistrza. Jeśli postawić sprawę w takim świetle, wątpliwą wydaje się dziś teza, iż to Heidegger uczył Arendt nowego myślenia. Problem wolności, autonomiczności myślenia, przywiązania i zerwania jest tu niezwykle silnie obecny. Kiedy Arendt musiała opuścić kraj w celu uniknięcia Zagłady,

nie mogła uwierzyć, że to właśnie „jej mistrz” swym geniuszem udziela wsparcia hitlerowskiemu reżimowi. Zdesperowana i zszokowana poprzysięgła na zawsze zerwać z filozofią. Nie zdawała sobie sprawy, że wydarzenia, w których uczestniczy, całkowicie zdeteminują i zdefiniują jej życie, natomiast więzy łączące ją z Heideggerem i jego myślą filozoficzną pozostaną nierozzerwalne⁴.

W tej części swojego wywodu szczególnie dużo miejsca poświęca autorka niemieckiej teorii *Bildung*, fenomenowi edukacyjnego rozwoju człowieka oraz rozpatrywaniu jej w kategoriach idei uniwersytetu według Humboldta, czy w przypadku Arendt: *Bildung* i asymilacji. Opierając się na powyższych przykładach, próbuje Sosnowska udowodnić, iż idea ta niosła za sobą obietnicę niespełnioną. Dalsza część tej partii książki poświęcona jest wnikliwej analizie wczesnego okresu filozoficznej twórczości Martina Heideggera. Tu zaś przede wszystkim niezwykle interesujący jest rozdział dotyczący pojmowania dzieła *Bycie i czas* jako pedagogiki.

Część kolejna poświęcona jest pytaniu o nowy sposób myślenia związany niejako z końcem tradycyjnego zachodniego myślenia. Cezurą okaże się tu w przypadku Arendt totalitaryzm, który zakwestionował to, co istniało wcześniej. W tym też miejscu autorka przybliży reprezentowane przez myślicielkę stanowisko, jakoby nic naszej tradycji uległa zerwaniu – oraz konsekwencje dla omawianego w książce problemu. Píše Sosnowska: „Nic tradycji uległa zerwaniu i musimy odkrywać przeszłość samodzielnie, to znaczy czytać jej autorów, tak jakby ich jeszcze nikt nigdy nie czytał”⁵. Tu również badaczka skupia się na filozoficznej odpowiedzi Arendt względem Heideggera.

Jeśli chce się – twierdzi Arendt – zrozumieć wydarzenia XX wieku, w szczególności ruchy totalitarne, których powstanie świadczyło o tym, iż tradycja, religia i autorytet utraciły swą moc oddziaływania, trzeba się wystrzegać pokusy ujęcia tych wydarzeń w dawne ramy pojęciowe europejskiej tradycji myślowej⁶.

---

4. Aleksandra Urbańczyk, *Na przeciwnych słoncach*, „Forum Akademickie” 03/2014, <<https://forumakademickie.pl/recenzje/na-przeciwnych-sloncach/>> (29.12.2015).

5. Paulina Sosnowska, *Arendt i Heidegger. Pedagogiczna obietnica filozofii*, TAIWPN Universitas, Kraków 2015, s. 211.

6. Paulina Sosnowska, *Arendt i Heidegger...*, s. 201.

Wiele miejsca poświęca również autorka na wykazanie wspólnych przesłanek obojga filozofów oraz konsekwencji ich myślenia dla rozpatrywania korelacji pomiędzy zagadnieniami pedagogiki i filozofii.

Natomiast ostatnia część tekstu skupia się na pytaniu o relację pomiędzy filozofią i pedagogiką we współczesnej myśli naukowej i akademickiej. Badaczka poszukuje płaszczyzny umożliwiającej połączenie pedagogiki z filozofią, którą pragnie przedstawić w o wiele szerszym niż do tej pory kontekście kulturowym. Autorka pisze w posłowiu:

W ostatniej części pracy podjęłam próbę przełamania tezy, wynikającej poniekąd z myśli Arendt, że pedagogiczna rola filozofii się skończyła. W tym celu idąc tropami Arendt, niekiedy wbrew jej własnym intencjom, wykorzystując napięcia i dwuznaczności obecne w jej myśli, rozwinęłam wątek pedagogicznej obietnicy zawartej w myśleniu jako nowej filozoficznej szansy na stworzenie możliwości komunikacji między filozofią a pedagogiką⁷.

Co się tyczy uwag krytycznych, książka została zaopatrzona w krótkie trzystronicowe posłowie autorki, która z jednej strony podkreśla potrzebę nowego, świeżego spojrzenia na relację filozofii i pedagogiki, z drugiej niejako streszcza swe dzieło i motywuje jego powstanie, tym samym nie dając mu się samemu obronić. Wykłada tam Sosnowska wszelkie pobudki, pomysły interpretacyjne, wręcz tłumacząc odczytanie lektury. Takie wprowadzenie tekstu może przeszkadzać, ale z drugiej strony może być również potraktowane jako synteza użytych przez autorkę tropów interpretacyjnych i myślowych.

Podsumowując – książka Pauliny Sosnowskiej obejmuje swym zakresem szeroką tradycję filozoficznego myślenia (o naturze człowieka, bycie i świecie), zestawiając ją z pedagogiką oraz filozofią wychowania. Projekt został bardzo starannie zrealizowany. Autorka prezentuje w nim swoje stanowisko, jednocześnie pozostając na tyle bezstronną, by naświetlić omawiany problem z wielu punktów widzenia, prezentując go w szerokim zakresie. Niewątpliwą zaletą publikacji jest wysoki poziom dywagacji teoretycznych oraz płynne odwoływanie się do innych myślicieli, tradycji filozoficznych oraz kontekstów kulturowych. W moim przekonaniu jest to niewątpliwie lektura godna uwagi.

---

7. Paulina Sosnowska, *Arendt i Heidegger...*, s. 399–400.